

Matouš Talíř.

Dvorním radou Matoušem Talířem, který dne 30. srpna ve svém letním zátiší na Hluboké život svůj u věku 67 let tiše dokonal, odešel neveliké dosud obci českých pracovníků státovědeckých člen rázovitý a vysoce platný. Chystal se právě uchýliti se hned počátkem příštího školního roku z aktivní služby profesorské na odpočinek a záměrem svým se sou-druhům netajil. Všecky domluvy a prosby jejich byly marny. Příčinou nebyla ani pohodlnost ani rozmrzelost nějaká, nýbrž zřetel na chatrné už zdraví. Chtěl si ho šetřiti, aby se mohl v plném klidu oddati literární práci z oboru finančních dějin rakouských, na niž se těšil a k níž měl nasbíráno hojně látky archivní. Smrt to zmařila.

Většinu členů nynějšího učitelského sboru české fakulty právnické byl Talíř již učitelem a to z části ještě na universitě národně nerozdělené. Byl se na této r. 1869 jako soukromý docent práva finančního habilitoval. Předmět svůj oblíbil si v praktické službě finanční, do níž byl po dokoná-ných studiích právnických vstoupil. Jeho učitelské činnosti bylo to na trvalý prospěch, že on deset let strávil v praktické službě u zemského finančního ředitelství a jiných úřadů finančních. Ano tato skutečnost spolu s rozvážně kritickým rysem jeho povahy vysvětluje snad dostatečně ráz jeho prací. Že ho vedla láska k věci, nejlépe dosvědčuje volba předmětu. Finanční právo nebylo aniž dosud jest předmětem, jež by právníci poslouchati byli povinni, náleží pouze k tak řečeným doporučeným. A kdo se r. 1869 habilito-val, věru že nad to ani valné naděje na profesuru neměl. A přece se Talíř stal brzo profesorem mimořádným. Šťastnou náhodou bylo pro něho, že Josef Jireček, stav se ministrem vyučování v kabinetě Hohenwartově, pamatoval na to, aby závčas bylo jmenováno několik vědecky způsobilých Čechů profesory na Pražské universitě. Mezi nimi byl též Talíř. Čím dříve však se dodělal profesury mimořádné, tím déle bylo mu čekati na řádnou. Teprve r. 1882, bezprostředně před národním rozdělením university, jí do-sáhl, když byl zatím již r. 1874 rozšířil svou působnost učitelskou na sta-tistiku. Jako profesor statistiky byl povolán r. 1879 do statistické komise města Prahy a stal se záhy jejím předsedou, jímž zůstal pak stále obnovo-

vanou volbou až do své smrti, staraje se upřímně o zdárný rozvoj komise i kanceláře a jejich prací a se vši upřímností o to péči máje, aby časové proudy politické nenabýly vlivu na věcný a formální ráz publikací. I podařilo se této péči zabezpečiti a zachovati statistické komisi a kanceláři města Prahy a sousedních obcí spojení skoro se všemi vynikajícími statistickými úřady evropskými i mimoevropskými, čehož příznivé účinky především se jeví v bohatství knihovny statistické. Také na politickou dráhu dostal se přechodně, nikoliv jako politik ex professo — jímž nebyl, ač byl mužem pevných zásad a hlubokého přesvědčení, nikoliv jako řečník — nemělf daru výmluvnosti — nýbrž jako znamenitý znalec odborný. Byl od r. 1878—1889 poslancem zemským a 1880—1885 také říšským. Obrat, jenž nastal od polovice let osmdesátých v politickém směru a smýšlení národa, vrátil jej úplně činnosti učitelské a literární. Jen jako rektor české university zasedl ještě ve studijním roce 1889—1890 na čas svého hlasu virilního zase ve sněmu. Kromě rektorského zastával dvakrát úřad děkanský. Ani vynikajících vyznamenání ve světě učeném mu nescházelo. Byl řádným členem České akademie, členem »American academy of political and social science« ve Philadelphii a dopisujícím členem »Société d'économie politique« a »Société de statistique« v Paříži. Právě posledního roku byl navržen za člena mezinárodního sboru statistického, však zvolení již se nedočkal.

Hlavní těžiště plodné činnosti Talířovy spočívalo v jeho působnosti učitelské a vědecko-literární. Tu nabyl práva na trvalé uznání a nejčestnější památku.

Původní literární jeho tvorba zůstala obmezena na rakouské právo finanční. Jemu se oddával s vřelým zájmem a celou energií své vytrvalé pilnosti. Patřil nesporně k nejdokonalejším znalcům svého oboru. A stačí hned dodati, že to nebyl obor po zevní stránce ani pro učitelskou činnost ani pro literární vděčný. Jsouc nepovinným předmětem universitního studia právnického nemohlo finanční právo nikdy přivábiti široký kruh posluchačstva. A literární činností v tom oboru vadila nemálo neustálenost látky zákonné. Od počátku let šedesátých až do r. 1896, kde reforma přímých daní v Rakousku konečně dovršena, přicházely na přetřes stále nové a nové osnovy obsahu namnoze nemálo odchylného. V technice daní nepřímých nastávaly časté, druhy i dosti důsažné změny.

Tyto skutečnosti určovaly ráz slovesné působnosti Talířovy. Dá se rozdělití na trojí hlavní směr: na kritické studie o berních předlohách vládních, na práce dogmatické o pozitivním finančním právu rakouském a

na studie v oboru historie jeho. V každém tom směru vykonal Tali platný a čestný kus práce.

Práce prvního směru jsou nejčetnější, jak pochopitelno z toho, c výše uvedeno. Náleží sem zejména obsáhlá studie »Über die Reform der direkten Steuern (mit Ausnahme der Grundsteuer) nach den Anträge der Regierung« (1874), »Einige Gedanken über die provisorische Regelung der dir. Besteuerung in Oesterreich« (1877), »Reforma berní. Úvahy vládní předloze v příčině upravení osobních daní přímých« (1893).

Ráz těchto spisů Taliřových dá se asi správně vystihnouti slovy, ž byl rozumně konservativný. Neuzavíral se závažnosti vymožeností věd; finanční pro pokroky zákonodárné, ano domnělou ustálenost zásad jejíc spíše přeceňoval. Nebyl žádným zbožňovatelem daného stavu zákonného, je hož vady výtečně znal; nebyl zastancem nehybnosti. Ale jsa až příliš dobř obeznámen i s duchem praxe i s psychologickými a hospodářskými pod mínkami zdaru všelikých snah opravných v tomto nad jiné choulostivém oboru veřejného práva, byl až na dno duše proniknut přesvědčením o historické relativnosti každé soustavy finančního práva. Proto přistupuje s ne malou dávkou skepse ke všeliké novotě a zkoumá, hodí-li se na půdu po měřů vytvořených kolejami ustáleného zvyku a hospodářských poměrů vyšetřuje pečlivě, dají-li se záměry opravné navrženými prostředky berní techniky také dosáhnouti. Hned úvodem svého spisu výše na prvním místě uvedeného s nevrlostí kárá krasořečnické obraty vládních motivů k před lohám z r. 1874 a klade si za úkol vyšetřiti nejenom, hová-li předlohy zásadní požadavkům vědy finanční, nýbrž také dají-li se prostředky navrženým provést; a v úvodě ke spisu druhému jasně vyslovuje, že »historický vývoj mravy a obyčeje, zkrátka individuálnost každého národa vyžaduje zvlášt ních, snad i vědou samou méně doporučených ustanovení a zařízení Nedbání stavu trvajicího mstívá se tím, že se za něco, co snad objektivní jest méně dobrým, zavádějí věci, jež vzhledem k povaze půdy, na níž maj růsti a plody nésti, ani kořeny nemohou zapustiti. Takové odvážné novoty bývají spojeny s revolucemi v oboru národohospodářském«. A těmi vlast ními slovy autorovými jest asi nejpřípadněji vystižen ráz jeho kritické práce naproti daňovým opravám rakouským. U něho všecken pokrok měl aby byl jistým, budovati se na pevné půdě historicky utvořených poměrů I tam, kde jsme my mladší mívali z nových útvarů finančního práva radost nepouštěl on z rukou kritickou sondu zkušeného praktika.

Druhému směru náleží nejobsáhlejší dílo Talířovo, kniha skoro o tisíci stran, vlastním nákladem spisovatelovým vydaná »Kolky a poplatky v Rakousku« (1896).*) Každý znalec ví, jaká je to spletitá a — jak se říká — nezáživná látka, kterou jen malý počet lidí vskutku dovede proniknouti a ovládnouti. Tu osvědčila se nejdokonaleji Talířova neúprosnost v pronikání podrobností (však také jen pak je možná dokonalá kritika!). Ale rovněž jeho již vylíčený konservatismus. Bylo samozřejmo, že vědecký duch Talířův nemohl se spokojiti nějakým povrchně-formálním seřaděním těžko obzírné látky, v níž — namnoze bez určitého uvědomění zákonodávce — pod jednotným základním názvoslovím dvojí, celou podstatou rozdílný živel je dohromady splichtěn a propleten: vlastní živel poplatkový a živel daňový (to, co novější nauka označuje jako daně obchodové, impôts sur les actes, Verkehrssteuern). Zdálo se nám, že není možno v soustavné vědecké práci uniknouti vlivu této skutečnosti na vnitřní uspořádání látky. A on se té domnělé nutnosti nepoddal. Aby nikoho nezůstavil v omylu, že by snad neznal té distinkce, novější finanční vědou vypěstované, dotkl se jí v úvodě, ale soustavu své knihy, pěknou, pro praktické používání díla jako knihy příruční velmi účelnou, vybudoval si na ryzích momentech techniky berničné ze zákona čerpaných, usnadnil používání nad míru pečlivě sestavenými ukazateli. On základního rozdílu finančně vědeckého, jež zákony naše neznají, jako dělitka do své soustavy nepřipustil, a proto také, dojista úmyslně, pomínil v čelo své knihy postavití rozbor pojmu poplatek a daně obchodové s hlediště finanční vědy a srovnati s ním výměry a názvosloví zákonné. Moderní vědec finanční jistě by v tom shledal vadu knihy, ale Talíř by byl odpověděl svým způsobem: »Slyšíte, až se bude jednat o spis kritický k reformě našich t. ř. kolkův a poplatků, tam se to musí provést a kdy bych psal takový, také bych to udělal. Tady jde o výklad platného práva.« Ten pak podal Talíř způsobem vzorným, dovolávaje se obsáhlou měrou rozhodnutí vyšších stolic správních i soudu správního. Literatura finančního práva v celém Rakousku nemá v oboru poplatkovém knihy stejně cenné a bude vděčnou úlohou některého z odborných nástupců Talířových postarati se, dokud hlavní zákon poplatkový zůstane v platnosti, o doplňovací revisi k novému vydání, na něž odborníci již toužebně čekají.

*) Kromě toho ještě menší rozpravy: Osobní daň z příjmů a voliči do říšské rady, pak rozdělení této daně dle národnosti. (Sborník věd právních a státních II. roč. seš. 3). »Osobní daň z příjmů a rolnictvo«. (Zeměd. politika. Roč. I. č. 1.).

Třetímu konečně směru literární práce Talířovy, historickému, náleží »Arha, studie z dějin finančního práva rakouského« (1890), jejíž trest tvořila obsah jeho řeči při nastolení rektorském r. 1889. Jen malou část svého hojného materiálu, jež v prázdných chvílích za své poslancecké činnosti ve Vídeňských archivech nasbíral, zužitkoval zde autor k monografickému zpracování.

Jako odborný spisovatel v oboru statistiky, druhého to předmětu své učitelské činnosti universitní, Talíř nevystoupil. Jeho jméno, jakožto předseď statistické komise Pražské, stkví se však na úvodech publikací té komise nikoliv jako pouhá forma, nýbrž spolu jako doklad mnohého vlivu, jež on měl na směry a způsoby zjišťování a zpracování příslušných látek. A v pracích svých o právu finančním užíval statistiky rád a případně. K učitelství statistiky přinesl si důležitou vlastnost: kritickou soudnost. Nedal se omámit žádným lesklým heslem, žádnou chvilkovou populární náladou theoretiků statistiky, nedal se strhnouti ke smělym generalisacím, které časem bují při odvozování tak řečených statistických zákonů. Byl přísným ve zkoumání původu a záruk přesnosti čísel statistických a střizlivým u vysuzování pravidelností z jejich řad. Proto právě v jedné ze svých posledních rozprav vystoupil proti Wieserově jednostrannému kořistění z dat statistiky o dani příjmové ve prospěch poplatnické převahy Němců v Čechách. Nejvlastnějším živlem jeho učitelské činnosti zůstávalo však finanční právo. Neobligátnost předmětu přiváděla do něho, jak již podotčeno, jen malý kruh posluchačů. Ti však pocítovali z pravidla opravdový zájem pro věc a slýchal jsem je přechoasto, jak si libovali, že návodem Talířovým bylo jim platně usnadněno proniknouti i v ducha berní soustavy rakouské i ve všecy podrobnosti její techniky.

A nyní slovo o Talířovi jako člověku a soudruhu. Jeden z Pražských denníků v posmrtné vzpomínce pravil o něm, že byl »muž mírný, rozšafný neodvislý, nebažící po cti«. Slova velmi případná a podpisuji všecka, jenom bych k nim dodal ještě: muž pevných zásad, jasných cílů, přísné spravedlnosti a při vši zdánlivé suchosti muž hlubokého citu. Kdo se dá podplatit ohebností forem a hladkou výmluvností, těžko se dodělal úsudku správného o pravé ceně Talířově. Dar výmluvnosti mu scházal a on si toho byl úplně vědom. Tím více dbal věci, jádra a vídal-li jsem ho se rozhorliti u zkoušek bývalo to, když kandidát chtěl překotnou výmluvností neb lesklou fráz zastříti mezery svých vědomostí. Ale nedostatek výmluvnosti nebyl nedostatkem vtípné formy. Stopy zvláštního rázovitého sarkasmu najdou se v

kritických jeho spisech. V osobním styku zachovával umírněnost úsudku a prostou srdečnost. Jeho vřelé politické strannictví nebylo slepým prolecjakou vadu a úsudky o osobnostech mívaly případnost až překvapující. K universitě a studentstvu lnul vřelou láskou. O své churavosti, ač ji bylo v posledních letech na něm znamenati, málo se zmiňoval. Ještě ho živě mám před očima, kterak v posledním týdnu letního semestru minulého, kde mu denně bylo přicházeti k rigorosům, přinášel po každé motouzem svázaný balíček knih ze své bohaté knihovny pro právnickou knihovnu seminární. Když jsem je chtěl zapisovati, říkal: »Počkejte, přinesu jich ještě.« A přinášel usmívaje se svým srdečným způsobem projevům uznání.

Zdá se mi dnes, že by si tato ryzí mužná postava, v níž bylo sloučeno tolik silných ctností, tolik ušlechtilých rysů povahy, tolik skromnosti a tolik povznesenosti nad přízní doby a zevnostmi veřejného uznání, zasloužila zvláštní podrobné studie. Máme my opravdu tolik takových mužů, aby mohla i lidská památka jejich, na konec nerozlučná s jejich působností životní, vymizeti bez zachycení pérem životopiscovým? Takovou rovnováhu duševní může v člověku vypěstovat jen život naplněný vážnou prací a hlubokým smyslem pro povinnost. Talenty nám, bohudík, dorůstají; ale vypracovati se k takové ustálenosti názorův a pevnosti směru jest možno jen dlouhým velikým úsilím pracovním. I zůstala v pravdě jeho odchodem mezera vysokému učení a českému písemnictví, dvojnásob citelná, protože se ještě chystal k práci další, které by na podporu býval veliký rozhled, obsáhlé vědění a uzralá soudnost. Zůstala nám však také světlá památka a krásný vzor, jakož i plody práce, jejichž hodnotu neničí čas.

